מתני' יברכוך טובים ה"ז דרך מינות. שאינו כולל רשעים בשבחו של מקום וחכמים למדו (כריתות דף ו:) מחלבנה שריחה רע ומנאה הכתוב בין סממני הקטורת שמלריכן הכתוב בהרלאתן להיותן באגודה אחת: **על קן צפור יגיעו רחמיך.** (ד) כלשון הזה רחמיך מגיעין על קן לפור כך חוס ורחם עלינו: **ועל טוב יזכר שמך.** על טובותיך נודה לך או שאמר שני פעמים מודים כשהוא כורע משתקין אותו ובגמרא מפרש לה: המכנה בעריות. בגמרא מפרש שדורש פרשת עריות בכינוי ואומר לא ערוה ממש דיבר הכתוב אלא כינה הכתוב בלשונו וקרא אותה ערוה המגלה קלון אביו וקלון אמו בדברים. כינוי הוא לשון היפך שמהפך דיבורו לשבח או לגנאי והרבה יש בלשון חכמים בספרי[כ] אספה לי שבעים איש[ל] (במדבר יא) ואל ארצה ברעתי (שם) ברעתם[מ] היה לו לומר אלא שכינה הכתוב כיונא בדבר וימירו את כבודם בתבנית שור אוכל עשב (תהלים קו) כבודי[נ] היה לו לומר אלא שכינה הכתוב: האומר ומזרעך לא תתן להעביר למולך. לא תבא על הכותית[ס] ותוליד בן לע"ז: משתקין אותו בנזיפה. [ע]שעוקר הכתוב ממשמעו שהוא עבודת חוק לאמוריים להעביר בניהן לאש ונותן כרת לבא על הכותית[פ] ומחייב חטאת על השוגג ומיתת ב"ד על המזיד בהתראה[צ]: **גמ'** בשתי רשויות. ומקבל ומודה אלוה אחר אלוה: על הרעה. ברוך דיין האמת[ק]: על הטובה. ברוך הטוב והמטיב: מטיל קנאה. לומר על העופות חס ועל הבהמות וחיות אינו חס: ואינן אלא גזירת מלך. להטיל עלינו עולו להודיע שאנחנו עבדיו ושומרי מצותיו: דכתבינהו משה בתורה. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים (דברים י): אנשי כנסת הגדולה. בספר עזרא (נחמיה ט) ועתה אלהינו האל הגדול הגבור והנורא שומר הברית והחסד: חוץ מיראת שמים. אותה מסורה בידי אדם שיהא הוא עצמו מכין לבו לכך אע"ג שהיכולת בידו להכין לבבנו אליו דכתיב הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל (ירמיה יח) ואומר והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל לו): אמר מילתא מילתא ותני לה. כל תיבה אומר ושונה אין כאן משמעות שתי רשויות אלא מגונה וסכל הוא: חברותא כלפי שמיא. וכי כמנהג חבירו נוהג בהקב"ה לדבר לפניו שלא בתמכוין וחוזר ומראה לו בכופלו שלא כיון בראשונה: מרזפתא. מרטי"ל בלע"ז ותשם את המקבת מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד): תני רב יוסף. לפרושי מכנה דמתני' כדמתרגס[נ] ערות אביך וערות אמך[ס] קלנא דאבוך וקלנא דאמך ולא תגלה שום דבר קלון שבהן: תנא דבי רבי ישמעאל. לפרש מתני' בישראל הבא על הכותית[ז] הכתוב מדבר: **מתני'** מעשה ראובן. ושכב את בלהה פילגש אביו (בראשית לה): נקרא. בבית הכנסת: ולא מתרגם. חייסינן לגנותו: מעשה תמר. ויהודה: ומעשה עגל הראשון. כל פרשת העגל עד א] ואשליכהו באש (שמות לב) ומה שחזר אהרן וספר המעשה הוא קרוי מעשה עגל השני הוא שכתוב בו ולא העגל הזה (ה) ולא יתרגס פן יטעו עמי הארץ ויאמרו ממש היה בו שלא מאליו אבל המקרא אין מבינין: הודע את ירושלם. את תועבותיה פרשה היא ביחזקאל: **גמ'** ויש לא נקרין ולא מתרגמין. מפרש בסיפא מעשה דוד ואמנון לא נקרין בהפטרה: מעשה בראשית כו'. ואמרינן במסכת חגיגה (דף יא:) המסתכל בארבעה דברים ראוי לו כאילו לא בא לעולם[פ] והתם [צ]מפרש טעמא אין רצונו של מלך שיזכירו שמו על אשפה כו': קמ"ל

יברכוך מפני [ע] ק' להר"ר אלחנן על מה שיסד הקליר בקדושת' שאנו אומרים ביום ב' של פסח לדקו אותו ואת בנו (ו) לא תשחטו ביום אחד דמשמע שר"ל שהקב"ה חס על אותו ואת בנו והוא אינו אלא גזירה:

הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים. קשה דהא בפרק אלו נערות (כתובות דף ל. ושם) אמרינן הכל בידי שמים חוץ מגנים ופחים וגראה דהכא מיירי בתולדות האדם אם יהיה חכם או טפש עני או עשיר גבור או חלש [ק] דהכל נגזר עליו חוץ מן הירא"ה כדכתיב אל יתהלל (ז) עשיר בעשרו והגבור בגבורתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי (ירמיה ט) והתם מיירי במאורעות האדם העתידות לבא אליו אחר שנולד שגם הם בידי שמים חוץ מגנים ופחים פירוש הקור והחום ולא קשה מהא דכתיב לפני קרתו מי יעמוד (תהלים קמז) דה"פ אם ישלחנה בפעם אחת כדכתיב בראש הפסוק משליך קרחו כפתים וגם לא קשה מהא דכתיב ואין נסתר ממחתו (שם יט) דהתיא בעובדי דרכים הוא דקאמר אבל כל זמן שהוא בביתו ודאי יכול הוא ליגלל ממנו:

אין מפטירין במרכבה ורבי יהודה מתיר. וקיימא לן כר' יהודה[ל]: מה

[ע] יברכוך טובים הרי זו דרך המינות[מ] [א]על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך [ב]מודים מודים משתקין אותו[נ] המכנה בעריות משתקין אותו האומר [א] ומזרעך לא תתן להעביר למולך לא תתן לאעברא בארמיותא משתקין אותו בנזיפה: **גמ'** [ג] בשלמא מודים מודים דמיחזי כשתי רשויות ועל טוב יזכר שמך נמי דמשמע על טוב אין ועל רע לא ותנן [ד] [ג]חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה אלא על קן צפור יגיעו רחמיך מ"ט [ה] פליגי בה תרי אמוראי במערבא[ס] ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזירות דנחית קמיה דרבה אמר אתה חסת על קן צפור אתה חום ורחם עלינו (אתה חסת על אותו ואת בנו אתה חום ורחם עלינו[פ]) אמר רבה כמה ידע האי מרבנן לרצויי למריה א"ל אביי והא משתקין אותו תנן [ו] ורבה לחדודי לאביי הוא דבעא דנחית קמיה דרבי חנינא [ד]אמר האל הגדול הגבור והנורא האדיר והחזק והאמיץ[צ] אמר ליה סיימתינהו לשבחיה דמרך השתא הני תלתא אי לאו דכתבינהו משה באורייתא ואתו (ז) כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא אמרינן להו ואת אמרת כולי האי משל לאדם[ק] שהיו לו אלף אלפי אלפים דינרי זהב והיו מקלסין אותו (באלף)[ר] דינרי כסף לא [ה]גנאי הוא לו אמר רבי חנינא [ו] [ה]הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר [ב] ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה מכלל דיראה מילתא זוטרתי היא אין לגבי משה רבינו מילתא זוטרתי היא משל לאדם שמבקשין הימנו כלי גדול ויש לו דומה עליו ככלי קטן קטן ואין לו דומה עליו ככלי גדול [ט] אמר רבי זירא [ו]האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי מיתיבי הקורא את שמע וכופלה הרי זה מגונה הוא דהוי שתוקי לא משתקינן ליה לא קשיא הא דאמר מילתא מילתא ותני לה הא דאמר פסוקא פסוקא ותני לה א"ל רב פפא לרבא ודלמא מעיקרא לא כיון דעתיה והשתא כיון דעתיה אמר ליה [ט] חברותא כלפי שמיא[ז] אי לא מכוין דעתיה מחינא ליה בארזפתא דנפחא עד דמכוין דעתיה: המכנה בעריות משתקין אותו: תנא רב יוסף קלון אביו וקלון אמו: האומר ומזרעך לא תתן להעביר וכו': תנא דבי רבי ישמעאל בישראל הבא על הכותית[ז] והוליד ממנה בן לע"ז הכתוב מדבר: **מתני'** [ז]מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם מעשה תמר נקרא ומתרגם מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם והשני נקרא ולא מתרגם ברכת כהנים[פ] מעשה דוד ואמנון (ג) [פ] נקראין ולא מתרגמין אין מפטירין במרכבה ורבי יהודה מתיר ר' אליעזר אומר אין מפטירין [ג] בהודע את ירושלם: **גמ'** תנו רבנן [ד] יש נקרין ומתרגמין ויש נקרין ולא מתרגמין [א] ויש לא נקרין ולא מתרגמין אלו נקרין ומתרגמין: בל"ת עק"ן נשפ"ה סימן: מעשה בראשית נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא אתו לשיולי מה למעלה מה למטה ומה

גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני אבל לדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים [סוטה ב.]. **כאומר מודים מודים.** דתנן משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות [סוכה נג:]. **מילתא מילתא ותני לה.** כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלונן אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות [ברכות שם]. **חברותא כלפי שמיא.** מנהג שנוהג אדם בחברו יהנג אבל המקום ולא יזהר בחבלתו. **מחינא ליה.** כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך. **בארזפתא.** מרזפתא, קורנס ותשם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד) [שם לד.]. קורנס של נפחים [ב"ב כ. ע"ש]. **מה למעלה.** מרקיע שעל ראשי החיות. **מה למטה.** מהן [חגיגה יא:].

מסורת הש"ס עם הוספות

א) ברכות דף לד. ע"ש, **ב)** עיין תוס' שם ד"ה אמר, **ג)** ברכות דף לג:, **ד)** שם נד., **ה)** ירושלמי במכילתין פ"ד ה"י ע"ש, **ו)** [ברכות לג: וש"נ], **ז)** ברכות לג: ע"ש נדה טז:, **ח)** ברכות לג: [סוכה נג:], **ט)** [ברכות לד.], **י)** [תוספתא פ"ג], **כ)** בהעלותך פיס' כו, **ל)** עי' תוי"ט, **מ)** ברכות דף נד., **נ)** ויקרא יח ז, **ס)** [דף טז.], **ע)** [עי' תוי"ט פ"ה דברכות מ"ג], **פ)** [נדה טז: ע"ש בתוס'], **צ)** עי' לקמן לא ע"א.

הגהות הב"ח

(א) גמ' מאי טעמא לא פליגו בה: **(ב)** שם ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו אנן לא הוה אמרינן: **(ג)** במשנה מעשה דוד ואמנון לא נקראין: **(ד)** רש"י ד"ה על קן לפור יגיעו רחמיך לשון הווה רחמיך: **(ה)** ד"ה מעשה עגל וכו' העגל הזה נקרא ולא מתרגם: **(ו)** תוס' ד"ה מפני וכו' אותו ואת בנו ביום אחד בל תשחטו דמשמע כל"ל: **(ז)** ד"ה הכל וכו' כדכתיב אל יתהלל חכם בחכמתו אל יתהלל עשיר בעשרו:

הגהות הגר"א

[א] גמ' ויש לא נקרין ולא מתרגמין. תא"מ:

גליון הש"ם

גמ' גנאי הוא לו. עיין לעיל דף יח ע"א: תוס' ד"ה מפני. שיסד הקליר. עיין חגיגה דף יג ע"א תוס' ד"ה ורגלי החיות:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] רש"י ד"ה מעשה תמר וכו' עד ואשליכהו. מלת ואשליכהו נמחק וג"כ ויש"ר:

תורה אור השלם

א) וּמִזַּרְעֲךָ לֹא תִתֵּן לְהַעֲבִיר לַמֹּלֶךְ וְלֹא תְחַלֵּל אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: [ויקרא יח, כא]

ב) וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה יְיָ אֱלֹהֶיךָ שֹׁאֵל מֵעִמָּךְ כִּי אִם לְיִרְאָה אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ: [דברים י, יב]

ג) בֶּן אָדָם הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלִַם אֶת תּוֹעֵבֹתֶיהָ: [יחזקאל טז, ב]

הגהות וציונים

מ] [גי' רמב"ם דרך הצדוקים] (גליון), ועי' ריטב"א בברכות שם: **נ]** [בברכות ובע"י ליתא] (גליון), עי' הגהות וציונים בברכות שם: **ג]** בכת"י נוסף היראוי והעזוז, ועי' עוד בברכות שם: **ד]** בכת"י ובברכות משל למלך בשר ודם: **ה]** בכת"י הגי' באלף אלפי אלפים דינרי כסף, ובברכות הגי' בשל כסף: **ו]** יש להוסיף מי איכא, וכ"ה בברכות (מלא הרועים): **ז]** צ"ל הגויה, (דפו"י שלפני הצענזור): **ח]** במשניות בקצת דפו"י ובכמה ראשונים הגירסא ברכת כהנים נקראין ולא מתרגמין מעשה דוד ואמנון לא נקראין וכו', ועי' פי' המשניות להרמב"ם ובתוי"ט: **ט]** [עי' תוי"ט] (גליון), ועיין גנזי יוסף: **י]** תיבות "אספה לי שבעים איש" נראה מיותר: **כ]** צ"ל ברעתך (מצפה איתן): **ל]** צ"ל כבודו (רש"ש), וכ"ה בכת"י: **מ]** עי' הגירסא ברש"י שברי"ף: **נ]** צ"ל כד מתרגם (כלומר אם מתרגם כן, באה"מ): **ס]** בכת"י נוסף מה למעלה וכו': **ע]** יש להוסיף ולא ערות:

עין משפט נר מצוה

עח א מיי' פ"ט מהל' תפלה הלכה ז:
עט ב מיי' שם הלכה ד טוש"ע א"ח סימן קכא סעיף ב:
פ ג מיי' פ"י מהלכות ברכות הל' ג סמג עשין מז טוש"ע שם סימן רכב סעיף ג:
פא ד מיי' פ"ט מהל' תפלה הלכה ז:
פב ה מיי' פ"ה מהל' תשובה הלכה ב:
פג ו מיי' פ"ב מהלכות ק"ש הלכה יא סמג עשין יח טוש"ע א"ח סימן סא סעיף ט:
פד ז מיי' פי"ב מהל' תפלה הלכה יב סמג עשין יט:

רבינו חננאל

א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים שנאמר מה ה' אלהיך שואל מעמך וגו'. וכי שואל אדם דבר שאינו ברשותו אלא מיכן ראיה שיראת שמים בידו של אדם היא. פי' ארזפתא דנפחי קורנס של נפחים. **המכנה בעריות.** כלומר הקורא א) הפסוק ערות אביו ואמו לא יגלה[ע] ערות אביך וערות אמך כדכתב קרא וכן כל עריות משתקין אותו ואומרים לו קרא הפסוק כמו שכתוב וכי אתה מברר מילין מה שלא בירר משה רבינו ברוה"ק. **מעשה ראובן נקרא ולא מיתרגם** עד קללות וברכות ניקרין ומתרגמין. ולא יהא אחד מתחיל ואחד

חשק שלמה על רבינו חננאל

א) כלומר שקורא הפסוק ערות אביך וערות אמך ערות אביו וערות אמו לא יגלה וכן כל עריות וכו' ומפרש כפי' הרמב"ם בפירוש המשניות וכן משמע קצת בערוך ערך כן:

ליקוטי רש"י

[ההתחלה בדף כד:]
במערבא. בארץ ישראל [שבת סה:]. **שמטיל קנאה.** לומר על אלה חס ולא על שאר בריותיו. מדותיו. מצותיו והוא לא לרחמים עשה אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו להודיע שהם עבדיו ושומרי מצותיו וגזרות חקותיו אף בדברים שיש לשטן ולעכו"ם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו. **ורבה לחדודי לאביי הוא דבעא.** שישיב לו מה שהשיב. **ותקנינהו.** בתפלה כשהתפלל עזרא על מעל הגולה בספר עזרא (נחמיה ט). **הכל בידי שמים.** כל הבא על האדם ביד הקב"ה כגון ארוך קצר עני עשיר חכם שוטה לבן שחור הכל בידי שמים הוא אבל לדיק ורשע אינו בא על ידי שמים את זו מסר בידו של אדם ונתן לפניו שני דרכים והוא יבחר לו ירא"ת שמים [ברכות לג:]. כדאמר במסכת נדה (טז:) מלאך הממונה על ההריון נוטל טיפה ומביאה לפני המקום ואומר לפניו טיפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טיפש עשיר או עני אבל לדיק ורשע לא קאמר ליה דאין זה בידי שמים [סוטה ב.]. **כאומר מודים מודים.** דתנן משתקין אותו משום דמיחזי כשתי רשויות [סוכה נג:]. **מילתא מילתא ותני לה.** כל תיבה ותיבה חוזר ושונה מגונה הוי שתוקי לא משתקינן ליה שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכיות אלא למתלונן אמר פסוק שלם ותני ליה משתקינן ליה דמחזי כשתי רשויות [ברכות שם]. **חברותא כלפי שמיא.** מנהג שנוהג אדם בחברו יהנג אבל המקום ולא יזהר בחבלתו. **מחינא ליה.** כלומר מלמדין אותו שיכוין ומכין אותו אם ירגיל בכך. **בארזפתא.** מרזפתא, קורנס ותשם את המקבת בידה מתרגמינן מרזפתא (שופטים ד) [שם לד.]. קורנס של נפחים [ב"ב כ. ע"ש]. **מה למעלה.** מרקיע שעל ראשי החיות. **מה למטה.** מהן [חגיגה יא:].

מה לפנים מה לאחור. פי׳ [ט] מה בסוף גדולי העולם למזרח ולמערב אי נמי מה היה קודם ששת ימי בראשית ומה יהיה אחר שיכלה העולם: [י] **מעשה** של עגל השני נקרא ולא מתרגם. פירש רש״י שלא יאמרו ממשות היה בו מדקאמר אהרן וילא העגל הזה וקשה דהא בירושלמי׳ פליגי אמורא׳ ואיכא מאן דאמר מן ויאמר עד לשמנה בקמיהס (היה[מ]) מעשה עגל השני והיינו סיפיה דקרא דוירא משה ולפרש״י לא היה לו לומר אלא עד תחלת הפסוק לכן נראה כדמפרש בירושלמי דהטעם הוי לפי שאין דומה גנאי של יחיד ביחיד או של צבור בצבור לגנאי של יחיד בצבור ומשום כבודו של אהרן לא רצו לתרגם:

הדרן עלך הקורא את המגילה עומד

בני העיר. [ע] הואיל והעם מתפללין בו בתעניות ובמעמדות. לא גרס ובמעמדות שהרי גבי מעמדות לא מצינו רחוב אלא לבית הכנסת היו הולכין כדתניא בפ׳ בתרא דתענית (דף כו.): כיון

ומה לפנים ומה לאחור קמ״ל מעשה לוט ושתי בנותיו נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא ניחוש לכבודו דאברהם קמ״ל מעשה תמר ויהודה נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא ליחוש לכבודו דיהודה קמ״ל שבחיה הוא דאודי מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא ליחוש לכבודן של ישראל קמ״ל כל שכן דניחא להו דהויא[מ] להו כפרה קללות וברכות נקרין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא (מ) [נ] פייגא דעתייהו דצבורא קמ״ל אזהרות ועונשין נקרין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא אתו למעבד מיראה קמ״ל מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם [מעשה אבשלום נקרא ומתרגם] פשיטא מהו דתימא ליחוש ליקריה דדוד קמ״ל מעשה פילגש בגבעה נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא ליחוש לכבודו דבנימין קמ״ל

[א] הודע את ירושלם את תועבותיה נקרא ומתרגם פשיטא לאפוקי מדרבי אליעזר דתניא [ב] מעשה באדם אחד שהיה קורא למעלה מרבי אליעזר הודע את ירושלם את תועבותיה אמר לו עד שאתה בודק בתועבות ירושלים צא ובדוק בתועבות אמך בדקו[ג] אחריו ומצאו בו שמץ פסול: ואלו נקרין ולא מתרגמין (רעבד״ן סימן) מעשה ראובן נקרא ולא מתרגם ומעשה[ג] ברבי חנינא בן גמליאל שהלך לכבול והיה קורא חזן הכנסת[ג] [ב] ויהי בשכון ישראל ואמר לו למתורגמן (הפסק[ד]) אל תתרגם אלא אחרון ושיבחוהו חכמים מעשה עגל השני נקרא ולא מתרגם איזה מעשה עגל השני מן [ג] ויאמר משה עד [ד] וירא משה[ס] תניא[ג] ר״ש בן אלעזר אומר לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו שמתוך תשובה שהשיבו אהרן למשה פקרו המערערים[ו] שנאמר [ה] ואשליכהו באש ויצא העגל הזה: ברכת כהנים נקרין ולא מתרגמין מ״ט משום דכתיב [ו] ישא: [א] מעשה דוד ואמנון [א] לא נקרין ולא מתרגמין והא אמרת מעשה אמנון ותמר נקרא ומתרגם לא קשיא [א] הא דכתיב [ז] אמנון בן דוד הא דכתיב אמנון סתמא ת״ר [ח] כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון [ח] ישגלנה ישכבנה [ט] בעפולים בטחורים [י] חריונים דביונים [כ] לאכול את חוריהם ולשתות את מימי שיניהם לאכול את צואתם ולשתות את מימי רגליהם [ל] למחראות למוצאות ר׳ יהושע בן קרחה אומר למחראות כשמן מפני שהוא גנאי לעבודת כוכבים [מ] אמר רב נחמן כל ליצנותא אסירא [ב] בר מליצנותא דעבודת כוכבים דשריא דכתיב [מא] כרע בל קרס נבו וכתיב [ג] קרסו כרעו יחדיו לא יכלו מלט משא וגו׳ ר׳ ינאי אמר מהכא [ס] לעגלות בית און יגורו שכן שומרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבידו אמר רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא שרי ליה לבר ישראל למימר ליה לעובד כוכבים שקליה לעבודת כוכבים ואנחיה בשי״ן תי״ו שלו[ז] אמר רב אשי האי מאן דסנאי שומעניה שרי ליה[מ] לבזוייה בגימ״ל ושי״ן האי מאן דשפיר שומעניה שרי לשבוחיה ומאן דשבחיה [י] ינוחו לו ברכות על ראשו:

הדרן עלך הקורא את המגילה עומד

בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין בדמיו בית הכנסת [ג] בית הכנסת לוקחין תיבה תיבה לוקחין מטפחות מטפחות יקחו

קמ״ל שבחו הוא. שבח הוא ליהודה הקרייה: דאודי. שהודה (ג) מתמר: מאהבה. של ברכות: ומיראה. של קללות ואין לבן לשמים: פייגי דעתייהו. יחלוש דעתן כשישמעו שיהו נענשין ויאמרו טוב ליהנות מן העולם הזה בכל רצונו הואיל וסופנו ליענש: אל תתרגם אלא אחרון. ויהיו בני יעקב שנים עשר והפסוק הזה נפסק בהפסק פרשה לכך קורהו אחרון כאילו הוא פסוק לעצמו: מן ויאמר משה אל אהרן. מה עשה לך העם הזה (ג): פקרו המומרים[ו]. העיזו פניהם לומר יש ממש בע״ז: משום ישא. שלא יאמרו הקב״ה נושא להן פנים ואינן יודעין שכדאי הן ישראל לשאת להן פנים כדאמרינן בברכות (דף כ:) לא כדאי הם ישראל לשאת להן פנים אני אמרתי ואכלת ושבעת וברכת (דברים ח) והן מחמירין על עצמן עד כזית עד כדיה: ישגלנה. לשון משכב כדכתיב והשגל יושבת אצלו (נחמיה ג) וי״מ [ו] כלבתא: בעפולים. לשון מפורש הוא לגנאי יותר מטחוריס ושניהן בנקב בית הריעי: חריונים. חרי לשון ריעי: דביונים. הזב מן היוניס שלא לפרש שהיו ישראל אוכלין גלליהן בשומרון: את חוריהם. ריעי היוצא דרך הנקב: מימי שיניהם. [מ] שייניס יש לכרכשת׳ ולואה לתה ורכה קרויה מימי שיניהן: למחראות. גבי עבודת כוכבים כתיב בספר מלכים כי חור לשון מוצא ריעי הוא: לעגלות בית און. לקול השמועה הבאה על עגלי בית און יגורו שכייהס שבשומרון כי אבל עליו על העגל: וכמריו (ד) (אשר) עליו יגילו. אשר היו רגילין לשמוח עליו עתה יתאבלו על כבודו כי גלה ממנו: אלא כבידו. כובד משאו של ריעי תהיה[ו] בו וכובד עגבותיו ודומה לו בספר ישעיה (כרעו קרסו[ו]) יחדיו לא יכלו מלט משא וגו׳ הוא משא של ריעי. ורבותי מפרשין וכמריו עליו יגילו ממש לשון שמחה[ז] שהיקל משאו שלהן אבל אין לפרש כן שהעגל כולו גלה כאחד שנטלו סנחריב[מ]: שי״ן ותי״ו. לשון ותשופי את ערות מצרים (ישעיה כ): דסני שומעניה. שיולאות עליו שמועות רעות ושנואות שהוא נואף: בג׳ ושי״ן. (ה) בר גירתא זונה שמה סרייא שם מוסרת כך הוא בתשובות הגאונים מותר לבזות גם את אמו שילדתו ורבותי מפרשים גיופא שייטא שטייא[מ]:

הדרן עלך הקורא את המגילה עומד

בני העיר שמכרו רחובה של עיר. יש בו קדושה כדמפרש בגמ׳ הואיל ומתפללין בו בתעניות ובמעמדות: לוקחין

בלהה פילגש אביו וישמע ישראל ויהיו בני יעקב שנים עשר: [בראשית לה, כב] ג) ויאמר משה אל אהרן מה עשה לך העם הזה כי הבאת עליו חטאה גדלה: [שמות לב, כא] ד) וירא משה את העם כי פרע הוא כי פרעה אהרן לשמצה בקמיהם: [שמות לב, כה] ה) ואמר להם למי זהב התפרקו ויתנו לי ואשליכהו באש ויצא העגל הזה: [שמות לב, כד] ו) ישא יי פניו אליך וישם לך שלום: [במדבר ו, כו] ז) ויהי אחרי כן ובאבשלום בן דוד אחות יפה ושמה תמר ויאהבה אמנון בן דוד: [שמואל ב׳ יג, א] ח) אשה תארש ואיש אחר ישכבנה בית תבנה ולא תשב בו כרם תטע ולא תחללנו: [דברים כח, ל] ט) יכבה יי בשחין מצרים ובטחרים ובגרב ובחרס אשר לא תוכל להרפא: [דברים כח, כז] י) ויהי רעב גדול בשמרון והנה צרים עליה עד היות ראש חמור בשמנים כסף ורבע הקב הדיונים בחמשה כסף: [מלכים ב׳ ו, כה] כ) ויאמר אליהם רבשקה העל אדניך ואליך שלחני אדני לדבר את הדברים האלה הלא על האנשים הישבים על החומה לאכל את צואתם ולשתות את מימי רגליהם עמכם: [מלכים ב׳ יח, כז] ל) ויתצו את מצבת הבעל ויתצו את בית הבעל וישמהו למוצאות עד היום: [מלכים ב׳ י, כז] מ) כרע בל קרס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה נשאתיכם עמוסות משא לעיפה: [ישעיה מו, א] נ) קרסו כרעו יחדו לא יכלו מלט משא ונפשם בשבי הלכה: [ישעיה מו, ב] ס) לעגלות בית און יגורו שכן שמרון כי אבל עליו עמו וכמריו עליו יגילו על כבודו כי גלה ממנו: [הושע י, ה]

ז) צ״ל שלך (רש״ש), וכ״ה בכת״י וראשונים: מ) תיבת ״ליה״ נמחק (יעב״ץ), וליתא בכת״י: ט) בכת״י וברש״י שברי״ף כמין שינים: י) [צ״ל שהיה] (גליון): כ) [צ״ל קרסו כרעו] (גליון): ל) בכת״י וברש״י שבע״י ממש שיהו שמחים: מ) צ״ל גילפא שטייא ותיבת ״שייטא״ ליתא (רש״ש) ובכת״י גייפא שייטא (ותיבת ״שטייא״ ליתא), ועיין תרגום אונקלוס ויקרא כ, י ובמהרש״א בח״א: נ) [שייך לעיל במשנה] (גליון): ס) [צ״ל היא] (גליון): ע) שייך לדף כו ע״א (גליון): פ) בכת״י שרי למימר לגוי: צ) ועי׳ ר״ן על הרי״ף ובשיטת ריב״ב שם ובתוס׳ רי״ד:

עין משפט נר מצוה

פה א מיי׳ פי״ב מהל׳ תפלה הל׳ יב סמג עשין יט:
פו ב טוש״ע י״ד סימן קמז סעיף ה:
א ג מיי׳ פי״א מהל׳ תפלה הל׳ יד טור ש״ע א״ח סימן קנג סעיף ב:

רבינו חננאל

גומר אלא המתחיל הוא גומר את כולם[כ] **תניא לעולם יהא אדם זהיר בתשובותיו** שמתוך תשובה שמשיב אהרן אל משה פקרו המינין שנאמר ואשליכהו באש ויצא העגל הזה. **ברכת כהנים נקרא ולא מיתרגם.** מ״ט משום ישא ה׳ פניו אליך: **ירושלמי** לא נקראין. ר׳ בא בעא מר׳ יוסי מ״ט א״ל כה תברכו לברכה ניתנה ולא לקריאה. **תוספתא** מעשה דוד בבת שבע לא נקראין ולא מתרגמין והסופר מלמד כדרכו. **תנו רבנן כל המקראות שכתובים לגנאי** כגון ישגלנה קורין אותה ישכבנה וכגון בעפולים קורין אותם בטחורים חריונים קורין אותן דביונים וחוריהן קורין אותם צואתם ולמחראות קורין אותן למוצאות אלו בלשון הקודש הן גנאי גדול בלשון הזה לפיכך משנים אותם שלא להוציא דבר מגונה מפיו[ג]. **אמר רב נחמן כל ליצנותא אסורה** בר ליצנותא דעבודת כוכבים דכתיב כרע בל קרס נבו וכתיב קרסו כרעו יחדו וגו׳. ר׳ ינאי אומר מהכא על כבודו כי גלה ממנו כלומר עמו של עגל מתאבלין והכומרים שהיו עליו מגילין עכשיו מתעצבין על כבודו כי גלה כלומר לקה בכבידו וחלה וגלה הכבר שלו ניטל כולו בדרך ליצנות כיון שאינו יכול להועיל ניטל כבידו. שרי לעובד כוכבים למימר[פ] שקליה לעבודת כוכבים ואנחיה בשת שלך דכתיב וחשופי שת ערות מצרים ופירושו מקום השתנת מי רגלים ובתחת מקום הצואה. **ואמר רב אשי מאן דסני שומעניה** כגון השותה בר׳ מיני זמר וכיוצא בו כמו שמצינו באלישע אחר שהוציאוהו אלו הדברים לתרבות רעה ומפורש בחגיגה[מ] וכ״ש ברבר שהוא יותר מזה שרי לבזוייה בשי״ן וגימ״ל כלומר כל מי ששמעו רע מותר לבזותו בן זונה דגיירא וגיירתי ונגלו שוליך ונחמסו עקביך ופי׳ בן שפחה בן עכו״ם. כדגרסינן[נ] כמאן קרינא לרשיעא בר צריקא רשיעא בר רשיעא כי האי תנא כו׳ [ס]) **ר׳ יהודה בן קרחה אומר** וישימם למחוראות קורין אותן ככתבו מפני שגניי לע״ז הוא. הכתוב ליחיד אין מכנין אותו לרבים כתוב לרבים אין מכנים אותו ליחיד ר״י אומר המתרגם פסוק בצורתו הרי זה ברא׳ והמוסיף הרי זה מגדף פירוש המתרגם ג) השם בצורתו ברא׳ והמוסיף עליו זולתי התרגום שלנו הרי זה מגדף. תורגמן העומר לפני חכם אינו ג) אביו או רבו: **ירושלמי** תפילין ומזוזה מי קודם שמואל אמר מזוזה קודמת שכן נוהגת בשבתות וב״ט משא״כ בתפילין רב הונא אמר תפילין קודמין שנוהגין במפרשי ימים והולכי מדברות משא״כ במזוזה. מתניתין מסייעא לשמואל תפלה שבלו עושין אותה מזוזה מזוזה שבלה אין עושין אותה תפלה למה שמעלין בקדש ולא מורידין: **הדרן עלך הקורא את המגילה עומד**

בני העיר שמכרו רחובה של עיר לוקחין ברמיה בית הכנסת כו׳ אוקימנא ד) פיר״ר מל׳ סתימתאה זו המשנה אע״פ שהיא סתם משנה אינה לר׳ מאיר כדקי״ל סתם משנה ר״מ היא ה) אלא ר״ע היא אי לר׳ מנחם ב״ר יוסי זו המשנה והיא שנויה סתם ולא כל דבריהם של חכמים הללו בכל המשנה סתומין הן אלא המשניות שהזכירום בלבד ו) לר׳ מנחם בר׳ יוסי סתימתאה רסבר הואיל והעם מתפללין בה בתעניות ובמעמדות יש בה קדושה אבל חכמים אומרים אקראי בעלמא היא הלכך הרחוב אין בו משום קדושה:

חשק שלמה על רבינו חננאל א) ל״ל מוספתא ר׳ יהושע בן קרחה אומר וכו׳. ב) עי׳ מוס׳ קדושין דף מט ד״ה המתרגם מש״כ בשם רבינו זל״ל וע״ע בערוך ערך תרגם. ג) מסר כאן וכן איתא בתוספתא שם אינו רשאי לא לפתוח ולא להוסיף ולא לשנות אא״כ יהיה אביו או רבו. ד) ל״ל זו דברי ר׳ מנחם בר״י סתימתאה פי׳ זו המשנה אע״פ וכו׳. ה) נראה דל״ל ולא ר״ע היא אלא לר׳ מנחם בר״י היא וכו׳. ו) אולי ל״ל וטעמיה דר׳ מנחם בר״י וכו׳:

הגהות וציונים א) בכת״י כי היכי דתיהוי להו כפרה. וכ״ה ברי״ף ורא״ש: ב) [מפרש״י נראה דגריס דלמא אתו למעבד מאהבה ומיראה ולקמן גבי אזהרות ועונשין גרס דלמא פייגי דעתייהו וכ״כ מהרש״א (עי׳ רש״י שברי״ף) וע״ע בע״י] (גליון) וכ״ה בכת״י. (ועי׳ פי׳ הכותב על ע״י): ג) [חזן הכנסת״ ליתא בכת״י וראשונים (וכ״ה בתוספתא): ד) [בע״י ליתא] (גליון), וכן ליתא בכת״י ובתוספתא: ה) בתוספתא נוסף ועוד כתוב אחד ויגוף ה׳ את העם, וכ״ה ברי״ף ורא״ש (ועי׳ קרבן נתנאל): ו) צ״ל המינין, כ״ה בכל הרפו״י שלפני הצענזור (רק״ס):

מסורת הש״ס עם הוספות

מ) [מס׳ סופרים פ״ט הי״מ], **נ)** כע״ז פסחים ג:, **ג)** תוספתא פ״ג הי״ט ע״ש, **ד)** [מוספתא פרק ג], **ה)** סנהדרין סג: ע״ש, **ו)** [ברכות לג. שבת לא. ע״ז ס:], **ז)** [עי׳ ר״ה ד.], **מ)** עיין רש״י הושע י ו, **ט)** [עיין תוס׳ חגיגה יא: ד״ה יכול], **י)** מגילה פ״ד הי״א ע״ש ובמפרשי הירושלמי, **כ)** לקמן לא:, **ל)** עי׳ פסחים ג., **מ)** טו: וע״ש בר״ח ברף טז., **נ)** סנהדרין נב., **ס)** ויקרא כ י וע״ע תוס׳ ע״ז י: ד״ה שדר.

הגהות הב״ח

(מ) גמ׳ וברכות נקרין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא אתו למיעבד מאהבה ומיראה קמ״ל אזהרות ועונשין נקרין ומתרגמין פשיטא מהו דתימא ניחוש דלמא פייגא דעתייהו דצבורא קמ״ל מעשה אמנון כל״ל: **(נ)** רש״י ד״ה דאודי שהודה על חטאו: **(ג)** ד״ה מן ויאמר וכו׳ העם הזה שחזר אהרן וספר המעשה נקרא מעשה העגל השני הס״ד: **(ד)** ד״ה וכמריו עליו כל״ל ותיבת אשר נמחק: **(ה)** ד״ה בגימ״ל ושי״ן. נ״ב בר גיורתא תרגוס ירושלמי מ) הנואף והנואפת גיורא וגיורתא:

הגהות הגר״א

[א] גמ׳ מעשה דוד ואמנון (לא). תז״מ (וכגירסא שלנו בתמני׳ וע׳ תוי״ט) [נ]:

גליון הש״ם

גמ׳ דלמא פייגא. עיין ברא״ם ויגש (פ׳ מ״ו פסוק י) [פ׳ מ״ה פסוק כו]:

הגהות מהר״ב רנשבורג

[א] גמ׳ מעשה דוד ואמנון נקרין ולא מתרגמין. כל״ל:

ליקוטי רש״י

[נדפס בסוף המסכת]

תורה אור השלם

א) בֶּן אָדָם הוֹדַע אֶת יְרוּשָׁלִַם אֶת תּוֹעֲבֹתֶיהָ: [יחזקאל טז, ב]

ב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַיִּהְיוּ בְנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר: [בראשית לה, כב]

ג) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן מֶה עָשָׂה לְךָ הָעָם הַזֶּה כִּי הֵבֵאתָ עָלָיו חֲטָאָה גְדֹלָה: [שמות לב, כא]

ד) וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם כִּי פָרֻעַ הוּא כִּי פָרַע אַהֲרֹן לְשִׁמְצָה בְּקָמֵיהֶם: [שמות לב, כה]

ה) וָאֹמַר לָהֶם לְמִי זָהָב הִתְפָּרָקוּ וַיִּתְּנוּ לִי וָאַשְׁלִכֵהוּ בָאֵשׁ וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה: [שמות לב, כד]

ו) יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם: [במדבר ו, כו]

ז) וַיְהִי אַחֲרֵי כֵן וּלְאַבְשָׁלוֹם בֶּן דָּוִד אָחוֹת יָפָה וּשְׁמָהּ תָּמָר וַיֶּאֱהָבֶהָ אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד: [שמואל ב׳ יג, א]

ח) אִשָּׁה תֶאֱרַשׂ וְאִישׁ אַחֵר יִשְׁכָּבֶנָּה בַּיִת תִּבְנֶה וְלֹא תֵשֵׁב בּוֹ כֶּרֶם תִּטַּע וְלֹא תְחַלְּלֶנּוּ: [דברים כח, ל]

ט) יַכֶּכָה יְיָ בִּשְׁחִין מִצְרַיִם וּבַטְּחֹרִים וּבַגָּרָב וּבֶחָרֶס אֲשֶׁר לֹא תוּכַל לְהֵרָפֵא: [דברים כח, כז]

י) וַיְהִי רָעָב גָּדוֹל בְּשֹׁמְרוֹן וְהִנֵּה צָרִים עָלֶיהָ עַד הֱיוֹת רֹאשׁ חֲמוֹר בִּשְׁמֹנִים כֶּסֶף וְרֹבַע הַקַּב דִּבְיוֹנִים בַּחֲמִשָּׁה כֶסֶף: [מלכים ב׳ ו, כה]

כ) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם רַבְשָׁקֵה הַעַל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים עַל הַחֹמָה לֶאֱכֹל אֶת צוֹאָתָם וְלִשְׁתּוֹת אֶת מֵימֵי רַגְלֵיהֶם עִמָּכֶם: [מלכים ב׳ יח, כז]

ל) וַיִּתְּצוּ אֶת מַצְּבַת הַבָּעַל וַיִּתְּצוּ אֶת בֵּית הַבַּעַל וַיְשִׂמֻהוּ לְמוֹצָאוֹת עַד הַיּוֹם: [מלכים ב׳ י, כז]

מ) כָּרַע בֵּל קֹרַס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלִבְהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה: [ישעיה מו, א]

נ) קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשִּׁבְי הָלָכָה: [ישעיה מו, ב]

ס) לְעֶגְלוֹת בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי אָבַל עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל כְּבוֹדוֹ כִּי גָלָה מִמֶּנּוּ: [הושע י, ה]